

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

GODŁO PRUS
KRÓLEWSKICH

Rok XVII: 2019

Nr 7 (584)

Data odczytu: 20.02.2019 r.

Data wydania: 20.02.2019 r.

=====

1131. spotkanie

Marek Szajerka

Grudziądz w okresie I Rzeczypospolitej, jako centrum życia politycznego Prus Królewskich.

Kalendarium wydarzeń. Lata 1466-1772

W obiegowej historii Grudziądza umyka spojrzenie, że to miasto w okresie Rzeczypospolitej szlacheckiej było w zasadzie stolicą polityczną Prus Królewskich. Dochodowym interesem mieszkańców była organizacja sejmików generalnych Prus Królewskich. To właśnie tu wpływowe rody szlacheckie Działyńskich i Kostków miały swoje kaplice grobowe. Grudziądz, ze względu na swoją infrastrukturę był bezkonkurencyjny dla innych miast regionu, aczkolwiek licznie większych. Tak, jak obecnie dla różnego rodzaju galerii handlowych, centrów konferencyjnych są potrzebne parkingi, baza hotelowa, tak w tamtych czasach atutem, niedocenionym przez historyków były kompleksy stajni, ogółem na kilka setek koni. Tego inne, zagęszczone ludnościowo miasta nie miały.

Poniżej kalendarium wydarzeń z lat 1466-1772, dotyczących Grudziądza, z wyeksponowaniem zwołania sejmików generalnych Prus Królewskich.

1466.19.10. Na mocy II pokoju toruńskiego ziemia chełmińska powróciła do Polski.

1466. Spisanie prawa zwyczajowego miasta.

1472.30.12. Król Kazimierz Jagiellończyk z własnej kasy naprawił wspólną dla zamku i miasta od czasów krzyżackich łaźnię na przedzamczu oraz zrzekł się z niej dochodów.

1490. Na 7 odbytych zjazdów stanów pruskich, 6 zorganizowano w Grudziądzu.

- 1506.** 27 osób w Grudziądzu płaciło czynsz miejski.
- 1521.** W *Statutach toruńskich* ustalono, że sejmiki generalne odbywać się będą na św. Stanisława w Tczewie (8 maja) i na św. Michała (30 września) w Grudziądzu.
- W **1538.** *Na sejmiku w Toruniu zmieniono miejsce obrad wiosennych. Zamiast w Tczewie, miały się odbywać w Malborku.*
- 1522.** 21.03. *Na Sejmiku Generalnym w Grudziądzu Mikołaj Kopernik wygłosił tezę o wartości pieniądza, zawarte szerzej w traktacie pt.: De aestimatione monnetae.*
- 1524.** Biskup Erhard Queis von Riesenburg [z Prabut] wygłosił w Grudziądzu kazanie w duchu protestanckim.
- 1526.** Król Zygmunt I Stary potwierdził przywilej lokacyjny Grudziądza z 1291 r.
- 1533.3.10.** W dokumencie miejskim pierwszy raz pojawił się imiennie kościół św. Mikołaja, jako kościół farny wewnętrznego Grudziądza, wg zestawienia dokumentów opublikowanych czy przytoczonych przez Xavera Froelicha w 1868 r.
- 1538.12.09.** Pruska Krajowa Konstytucja stanowiła w punkcie 8, że sejmiki generalne wiosenne zbierać się będą na św. Stanisława w Malborku a jesienne na św. Michała w Grudziądzu. Grudziądz był plenipotentem małych miast.
- 1551.16.07.** Król Zygmunt II August zezwolił na przekopanie Kanału Trynka.
- 1552.** Król Zygmunt II August przebywał w Grudziądzu. Mieszczanie podziękowali królowi za wyrażenie zgody na przekopanie kanału. Praca została już wykonana.
- 1565.** Mieszczanie nie zgodzili się na lustrację ze strony starostwa.
- 1569.** 15.04. Król Zygmunt II August przekazał kościół Św. Ducha protestantom.
- 1572.** Protestanci odebrali katolikom kościół parafialny.
- 1573.20.03., 29.06. i 21.09.** *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*
- 1574.9.08.** *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*
- 1575.30.05.** *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*
- 1576.21.09.** *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*
- 1577.8.01. i 18.03.** *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*
- 1578.8.05.** *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*
- 1579.8.05., 1.06. i 6.11.** *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*
- 1581.18.04.** *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*
- 1581.** Ustanowieniu w Grudziądzu komory celnej na Wiśle.
- 1582.28.02, 2.05. i 14.09.** *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza. Były to wszystkie sejmiki zwołane w tym roku, jeden nadzwyczajny i dwa zwykłe.*
- 1583.30.09.** *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*
- 1584.** Zgromadzenie księży przekazało miastu kościół i szkołę. Dotyczy to zapewne kościoła p.w. św. Mikołaja. Nazwa zgromadzenie księży może dotyczyć kanoników chełmińskich, którzy posiadali swoją rezydencję też w Grudziądzu, na terenie późniejszego kolegium jezuickiego.
- 1587.26.01.** *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*
- 1587.21.10.** Podstarości Kaspar Pawłowski nie przyjął na zamek posłów nowo wybranego króla Zygmunta III Wazy.
- 1587.24.10.** Do Grudziądza przybył król Zygmunt III Waza. Król mieszkał w mieście u Mikołaja Ackerbauma.

1591.4.03. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1592.19.02 i 25.08. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1592. Pierwsza udokumentowana informacja o ratuszu na obecnym Rynku, powiązana z remontem okien.
1693.30.03. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1593.12.04. Król Zygmunt III Waza wystawił przywilej dla małych miast Prus Królewskich.
1597.3.06. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1598.27.07. Na mocy postanowienia króla Zygmunta III Wazy kościoły Św. Ducha i św. Mikołaja zostały odebrane protestantom i zwrócone katolikom.
1598. Johann Glade zbudował spichlerz „Pod Lwem”, w który pełnił funkcję zboru ewangelickiego. Zapewne dotyczy to obecnej kamienicy przy ul. Pańskiej.
1600.29.05. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1603. Czyszczenie miejskie dla zamku wynosiło 24 floreny.
1603. Październik. Sporządzono inwentarz starostwa grudziądzkiego, w języku polskim, po śmierci starosty Jana Zborowskiego, kasztelana gnieźnieńskiego. Inwentarz został wydany drukiem przez S. Cackowskiego w 1965 r.
1605.25.08. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1606.24.07. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1608.8.01. i 9.12. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1610.30.07. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1612.9.01. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1612. Spłonęła wieża kościoła św. Mikołaja.
1613.29.04. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1614.30.01. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1618.15.09. W następstwie powodzi, zniszczeniu uległ kościół św. Jerzego na Rybakach. W tym czasie był on w posiadaniu protestantów.
1619.28.05. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1621.10.08. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1622. W Grudziądzu powstała stacja jezuitów
1623. Czyszczenie miejskie dla zamku wynosiło rocznie 35 florenów 20 groszy. Na poczęstunek dla króla Zygmunta III Wazy miasto dała wołu w cenie 70 i pół marki, pół łasztu owsa za 60 marek, wina za 322 marki. Na orszak królewski (50 żołnierzy) wydano 73 marki.
1624.7.02. Król Zygmunt III Waza przekazał kościół Św. Ducha benedyktynek.
1624.12.03. Żona starosty pokrzywnieńskiego Jana Działyńskiego, za zezwoleniem biskupa Kuczborskiego nabyła od proboszcza Dorpowskiego dla nowej budowli kościoła i klasztoru za roczny czynsz 40 florenów polskich tereny przy Bramie Toruńskiej, z przeznaczeniem na klasztor dla benedyktynek z Torunia.
1625.12.06. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1626. W obozie pod Grudziądzem przebywał król Władysław IV. Miasto ofiarowało dla królewskich koni 4 łasztu owsa.
1626. 23.04. i 21.12. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.
1628.10.01. Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.

1629. Maj. W obozie pod Grudziądzem wyznaczono stanowisko dla posiłków niemieckich w liczbie 5000 piechoty i 200 jazdy. Po drugiej stronie Wisły był obóz hetmana Stanisława Koniecpolskiego z 3000 jazdą.

1630.13.11. Król Zygmunt III Waza zezwolił jezuitom na budowę kolegium w Grudziądzu.

1631.9.10. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1632.27.02. i 3.06. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1633.18.07. i 30.08. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1634. 3.05 i 25.09. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1635.2.05. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1635, sierpień. Z udziałem króla Władysława IV w Grudziądzu toczyły się rokowania pokojowe między Polską a Szwecją.

1636. Budowa wieży ratusza grudziądzkiego

1639.15.09. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1640.2.10. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1642.12.05. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1642.30.06. Król Władysław IV zatwierdził prawo zwyczajowe miasta Grudziądza.

1643.2.05. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1644.25.04. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1646 Starościną grudziądzką była królowa Maria Ludwika Gonzaga

1646.5.10. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1647.25.04. i 17.06. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1648. 14.12. i 30.12. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza*

1649.17.05. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza*

1650.12.10. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza*

1650.12.10. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza*

1651.6.02. i 14.07. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza*

1653.8.03. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza*

1654.14.01 i 30.09. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza*

1655.05. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1655.07. Brandenburczycy, mający bronić miasta bez oporu je opuścili. 13.12. Wojska szwedzkie pod wodzą hr. Stenboka weszły do miasta.

1656.12/13.04. Proboszcz Potrykowski potajemnie uciekł z Grudziądza w obawie przed prześladowaniem ze strony Szwedów; wyrzucenie katolickich duchownych z miasta przez Szwedów; 6.05. Do Grudziądza przybył król szwedzki Karol Gustaw; 08. Początek zarazy w mieście, w wyniku której zmarło ok. 1000 osób. Królewska rodzina szwedzka opuściła Grudziądz.

1657.04.? Król szwedzki Karol Gustaw ponownie przybył do Grudziądza.

1659.23.08. Początek oblężenia Grudziądza przez wojska hetmana koronnego Lubomirskiego. 29.08. Zdobycie Grudziądza przez wojska koronne. Pożar ratusza. Z pożaru miasta ocalał tylko zamek, kościół farny i około 15 domów.

1663. Na parterze ratusza odbywały się nabożeństwa ewangelików.

1664. Wg informacji w *Opisie królewszczyzn w województwach chełmińskim, pomorskim i malborskim*, w tymże roku Grudziądz legitymował się też przywilejem lokacyjnym z 1240 r.

1667.20.06.; 21.11. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1668.3.08. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1669.11.02. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1670.30.01. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1671.26.01.; 6.07.;

20.08. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*
1671.6.07. Starosta grudziądzki Martin Casimir Borowski dał bractwu strzeleckiemu 4 morgi ziemi na gruncie zamkowym.

1671.20.08. Król Jan III Sobieski potwierdził nadanie ziemi dla bractwa strzeleckiego.

1672.7.01.; 10.10. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1673.19.06. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1674.4.04.; 16.07. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza*

1676.24.01. Biskup chełmiński Mateusz Bystram przemianował istniejącą w Grudziądzu szkołę na Collegio prefato S. Adalberti. Było to seminarium dla nowej ewangelizacji Prus, pod wezwaniem św. Wojciecha, powiązane z Collegium Urbanum, uczelni podlegającej obecnie Kongregacji d.s. Wiary W Rzymie.

1676.14.07. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1677.28.06. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1678.5.12. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1679.23.10. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1680.10.12. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1682.20.04. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1683.13.02. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1684.4.05. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza*

1685.20.08. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1687.30.01. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1690.22.09. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1069.23.09. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1699.19.05. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1703. 12.06. Miasto zajęła konnica szwedzka dowództwem gen Nieroth, (500 koni)

1704. W Grudziądzu rezydował Kazimierz Sapieha, hetman wielki litewski. Ponowny pobyt wojsk szwedzkich w Grudziądzu. Ponowny pobyt wojsk polskich w Grudziądzu. W czerwcu zawiązanie konfederacji grudziądzkiej. Na otwartym zjeździe konfederackim dygnitarzy i szlachty trzech województw pruskich (przybyło 50 osób) miasto Grudziądz nazwano w uroczystym manifeście „miejscem obradom publicznym ziem pruskich naznaczone”

1705.06-07. Przez Grudziądz przechodziły oddziały wojska pod wojewodą kijowskim, po nich przybyli Sasi, po Sasach sapieżanie, po nich Polacy pod dowództwem Rybińskiego. W grudniu ponowne zajęcie Grudziądza przez Szwedów.

1706.03. Leżały tu wojska Smigielskiego i Rościszewskiego. Przez Grudziądz przeszedł hetman Chomętowski w wojskiem konfederatów, po którym przybył oddział wojska króla Stanisława Leszczyńskiego pod wodzą Wollszlegera.

1707.03. Rosyjski generał lejtnant Rönne pozostawił oddział 300 żołnierzy. Różnym wojskom miasto zapłaciło kontrybucje w wysokości ponad 18 000 zł.

1708. 01-10. W mieście przebywały wojska szwedzkie. W mieście wybuchła epidemia choroby, na którą zmarło ok. 1000 osób.

1709. W mieście stacjonowały wojska szwedzkie.

1710. W mieście panowała zaraza.

1711. W mieście stacjonowały wojska saskie i rosyjskie. We wrześniu Grudziądza przybył car Piotr Wielki z małżonką. Pobyt cara kosztował miasto 1000 zł.

1712. Różnym wojskom miasto zapłaciło kontrybucję w wysokości 21838 zł.

1713. Różnym wojskom miasto zapłaciło kontrybucję w wysokości 7828 zł.

1714.18.01. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.* Różnym wojskom miasto zapłaciło kontrybucję w wysokości 14800 zł.

1715. Różnym wojskom miasto zapłaciło kontrybucję w wysokości 8100 zł.

1718. Grudziądz opuścili ostatni Rosjanie pod dowództwem marszałka hr. Borysa Szermietiewa.

1729.27.01. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1730.28.08. *Zwołanie Sejmiku Generalnego Prus Królewskich do Grudziądza.*

1739. Sporządzono inwentarz starostwa grudziądzkiego, drukiem wydany w 1963 r. przez A. Wolnikowskiego. 1750. ok. Wykonano dokładny plan inwentaryzacyjny zamku wysokiego, z podaną skalą odległości (siatką transwersalną)

1765. Czynsz miejski dla zamku wynosił 35 florenów 15 groszy. Oplata za połów ryb we Wiśle 95 florenów. Dotyczyło to zapewne odcinka przed spichrzami.

1766.20.07. Król Stanisław August Poniatowski potwierdził przywileje bractwa strzeleckiego.

1767. 7.09. *W Grudziądzu odbył się ostatni Sejmik Generalny przed I rozbiorem Polski¹.*

1772.20.09. W Grudziądzu ogłoszono patent okupacyjny. W Grudziądzu było 131 domów, krytych dachówką. W mieście mieszkały łącznie 1204 osoby. Stan rzemiosła był następujący: 4 sukienników, 2 czerwonych garbarzy, 2 białych garbarzy, 6 kapeluszników, 1 murarz, 3 tkaczy, 10 piekarzy, wśród nich 2 cukierników, 8 rzeźników, żadnego cieśli.

Ilustracja: Godło Prus Królewskich.

¹ W latach 1526-1722 odbyło się 475 Sejmików Generalnych Prus Królewskich, z tego w Grudziądzu 170, czyli prawie 35, 79%. Zestawienie za: J. Gerlach, *Grudziądz miejscem obrad Sejmiku Generalnego Prus Królewskich (1454-1772)*. Rocznik Grudziądzki, T. 3: 1963, s. 28.

Notatki

Notatki

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.